

PRAWO DO EMERYTURY Z UBEZPIECZENIA I ZAOPATRZENIA SPOŁECZNEGO

Komentarz do ustaw z orzecznictwem

Inetta Jędrasik-Jankowska

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

WYDANIE **2**

PRAWO DO EMERYTURY Z UBEZPIECZENIA I ZAOPATRZENIA SPOŁECZNEGO

Komentarz do ustaw z orzecznictwem

Inetta Jędrasik-Jankowska

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

2

Stan prawny na 1 sierpnia 2019 r.

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący i opracowanie redakcyjne
Grażyna Polkowska-Nowak

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Łamanie
Andytex

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-234-1
2. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wstęp do II wydania	13
Wprowadzenie	17
Ustawa z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1270; zm. Dz.U. z 2018 r. poz. 2245; z 2019 r. poz. 39, 539, 730, 752) (wyciąg)	21
Dział I. Przepisy ogólne	23
Rozdział 1. Zakres podmiotowy i przedmiotowy ustawy	23
Rozdział 2. Okresy uwzględniane przy ustalaniu prawa do świadczeń i ich wysokości	35
Rozdział 4. Podstawa wymiaru emerytur i rent	67
Dział II. Emerytura	85
Rozdział 1. Emerytura dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r.	85
Rozdział 2. Emerytura dla ubezpieczonych urodzonych przed 1 stycznia 1949 r.	104
Rozdział 3. Przepisy szczególne dotyczące emerytury dla niektórych ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r.	121
Rozdział 3a. Emerytury górnicze	124
Rozdział 4. Ustalanie wysokości emerytur, o których mowa w art. 27–50e	135
Dział IV. Dodatki do emerytur i rent	154
Dział V. Zasiłek pogrzebowy	158
Dział VI. Świadczenia przyznawane w szczególnym trybie	163
Dział VII. Przepisy wspólne dotyczące wysokości świadczeń	181
Rozdział 1. Dolna i górna granica wysokości świadczeń	181
Rozdział 2. Waloryzacja świadczeń	188

Rozdział 3. Zbieg prawa do świadczeń	193
Dział VIII. Zasady ustalania świadczeń	200
Rozdział 1. Powstanie i ustanie prawa do świadczeń	200
Rozdział 2. Zawieszanie lub zmniejszanie świadczeń	205
Rozdział 3. Zmiany w prawie do świadczeń i ich wysokość	218
Dział IX. Postępowanie w sprawach świadczeń i wypłata świadczeń	238
Rozdział 1. Ogólne zasady postępowania	238
Rozdział 2. Obowiązki płatników składek, świadczeniobiorców oraz innych podmiotów	261
Rozdział 3. Ogólne zasady wypłaty świadczeń	266
Rozdział 4. Zwrot nienależnie pobranych świadczeń, egzekucja i potrącenia ze świadczeń	285
Dział X. Przepisy zmieniające, przejściowe i końcowe	310
Rozdział 1. Zmiany w przepisach obowiązujących	310
Rozdział 2. Przepisy przejściowe	311
Rozdział 3. Przepisy końcowe i uchylające	344
Ustawa z 21.11.2008 r. o emeryturach kapitałowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 926) (wyciąg)	345
Rozdział 1. Przepisy ogólne	347
Rozdział 2. Rodzaje emerytur kapitałowych i zasady nabywania prawa do tych emerytur	354
Rozdział 3. Zasady i tryb przyznawania emerytur kapitałowych	357
Rozdział 4. Zasady ustalania wysokości emerytur kapitałowych oraz ich wypłaty	360
Ustawa z 19.12.2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1924) (wyciąg)	365
Rozdział 1. Przepisy ogólne	367
Rozdział 2. Warunki nabywania i utraty prawa do emerytury pomostowej i rekompensaty	378
Rozdział 3. Rekompensaty	396
Rozdział 4. Zasady postępowania w sprawach emerytur pomostowych	400
Rozdział 6. Zasady i tryb opłacania składek na Fundusz Emerytur Pomostowych oraz zasady finansowania emerytur pomostowych	404
Rozdział 9. Przepisy przejściowe, dostosowawcze i końcowe	410
Ustawa z 26.01.1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2018 r. poz. 967; zm. Dz.U. z 2018 r. poz. 2245; z 2019 r. poz. 730, 1287) (wyciąg)	413
Rozdział 1. Postanowienia wstępne	415
Rozdział 11. Uprawnienia emerytalne	420
Ustawa z 22.05.2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 128) (wyciąg)	431

Ustawa z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 299; zm. Dz.U. z 2019 r. poz. 303) (wyciąg)	451
Rozdział 1. Przepisy ogólne	453
Rozdział 2. Zakres podmiotowy ubezpieczenia, składki na ubezpieczenie i świadczenia pieniężne z ubezpieczenia	472
 Ustawa z 10.12.1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 289; zm. Dz.U. z 2019 r. poz. 730) (wyciąg)	507
Dział I. Przepisy ogólne	509
Dział II. Świadczenia pieniężne	525
Rozdział 1. Emerytura wojskowa	525
Rozdział 1a. Emerytura żołnierzy powołanych do zawodowej służby wojskowej po raz pierwszy po dniu 31 grudnia 2012 r.	540
Rozdział 4. Dodatki do emerytur i rent oraz zasiłki i świadczenia pieniężne	547
Dział IV. Ustalanie prawa do zaopatrzenia emerytalnego	548
Dział V. Ustanie i zawieszanie prawa do świadczeń oraz zmniejszanie ich wysokości	557
Dział VI. Wypłata świadczeń	563
Dział VII. Zwrot świadczeń nienależnych, potrącenia i egzekucje ze świadczeń oraz odsetki za opóźnienie w wypłacie świadczeń	570
Dział IX. Przepisy przejściowe i końcowe	575
 Ustawa z 18.02.1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin	
<i>Ustawa z 18.02.1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 288; zm. Dz.U. z 2019 r. poz. 730) (wyciąg)</i>	577
Dział I. Przepisy ogólne	579
Dział II. Świadczenia pieniężne	599
Rozdział 1. Emerytura policyjna	599
Rozdział 1a. Emerytura funkcjonariusza przyjętego do służby po raz pierwszy po dniu 31 grudnia 2012 r.	625
Rozdział 4. Dodatki do emerytur i rent oraz zasiłki i świadczenia pieniężne	634

Dział IV. Ustalanie prawa do zaopatrzenia emerytalnego	636
Dział V. Ustanie i zawieszanie prawa do świadczeń oraz zmniejszanie ich wysokości	648
Dział VI. Wypłata świadczeń	654
Dział VII. Zwrot świadczeń nienależnych, potrącenia i egzekucje ze świadczeń oraz odsetki za opóźnienie w wypłacie świadczeń	660
Dział IX. Przepisy przejściowe i końcowe	667

Wykaz skrótów

Akty prawne

- KN – ustawa z 26.01.1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2018 r. poz. 967 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2019 r. poz. 1040 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2096 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2018 r. poz. 1302 ze zm.)
- pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 2187 ze zm.)
- pr. przeds. – ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2019 r. poz. 1292)
- rozporządzenie 883/04 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z 29.04.2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (tekst mający znaczenie dla EOG i dla Szwajcarii), (Dz.Urz. UE L 166/1 ze zm.)
- u.e.k. – ustawa z 21.11.2008 r. o emeryturach kapitałowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 926)
- u.e.p. – ustawa z 19.12.2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1924)

- u.e.r., u.e.r.f.u.s., ustawa emerytalna – ustawa z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1270 ze zm.)
- u.n.ś.k. – ustawa z 22.05.2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 128)
- u.o.f.f.e. – ustawa z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1906 ze zm.)
- ustawa wypadkowa – ustawa z 30.10.2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1376 ze zm.)
- u.s.u.s., ustawa systemowa – ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 300 ze zm.)
- u.ś.p. – ustawa z 30.04.2004 r. o świadczeniach przedemerytalnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2148)
- u.u.s.r. – ustawa z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2019 r. poz. 299 ze zm.)
- u.u.s.r.i. – ustawa z 14.12.1982 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin (Dz.U. z 1989 r. Nr 24, poz. 133 ze zm.) – uchylona
- u.z.e.f. – ustawa z 18.02.1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (Dz.U. z 2019 r. poz. 288 ze zm.)
- u.z.e.ż.z. – ustawa z 10.12.1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (Dz.U. z 2019 r. poz. 289 ze zm.)

Inne

- Biul. SAKa – Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach i sądów okręgowych
- Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego
- IPiSS – Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
- M.P. – Monitor Polski

ONSAiWSA	- Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSA	- Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAB	- Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSAiSN	- Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OTK-A	- Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy. Seria A
OSP	- Orzecznictwo Sądów Polskich
PiZS	- Praca i Zabezpieczenie Społeczne
POSAG	- Przegląd Orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
Pr. Pracy	- Prawo Pracy
PUSiG	- Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych

Wstęp do II wydania

Komentarz zawiera wyjaśnienia do przepisów regulujących prawo do emerytury z powszechnego ubezpieczenia społecznego, z ubezpieczenia społecznego rolników oraz z zaopatrzenia społecznego.

Ubezpieczenie społeczne i zaopatrzenie społeczne to dwie, nieco różne, metody realizacji nałożonego na państwo – mocą art. 67 Konstytucji RP – obowiązku zabezpieczenia obywateli „w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego”.

Cechą metody ubezpieczeniowej jest utworzenie funduszu ze środków (składek) osób narażonych na określone ryzyko i wypłacanie odszkodowania według wkładu do funduszu.

Fundusz Ubezpieczenia Społecznego tworzą jednak nie ubezpieczeni ze swoich środków (z wynagrodzenia za pracę), ale państwo z przeznaczonej na ten cel części dochodu narodowego wytworzonego przez osoby uczestniczące w procesie pracy. Stąd metoda ta jest stosowana przede wszystkim w odniesieniu do osób uczestniczących w procesie produkcji.

Określona część wytworzonego dochodu narodowego przekazywana jest do tego funduszu albo globalnie (tak przed 1999 r.), albo w „rozpisaniu” na poszczególnych jego wytwórców (ubezpieczonych) w postaci „składki” (tak po 1998 r.). Składka ubezpieczonego na ubezpieczenie społeczne to zatem nic innego niż indywidualne wyliczenie, w jakim rozmiarze dany pracownik przyczynił się do wytworzenia środków przeznaczonych przez państwo na ubezpieczenie społeczne.

Ta rola składki w ubezpieczeniu społecznym (jako miary udziału w wytworzeniu środków przeznaczonych przez państwo na ubezpieczenie społeczne) nie znajduje jednak odzwierciedlenia w przepisach obowiązujących od 1998 r., a tworzonych pod wpływem koncepcji otwartych funduszy emerytalnych i dokonanej w tym celu swego rodzaju

„prywatyzacji” tych środków poprzez podwyższenie wszystkich wynagrodzeń za pracę o wartość tego wkładu (składki), a następnie przekazywanie go, już jako składki pracownika, do FUS i OFE.

Suma tych „składek” jest zapisywana na koncie ubezpieczonego i służy jako miara korzystania ze środków funduszu przeznaczanego na emerytury (wcześniej stosowaną miarą udzielania świadczeń był czas udziału w wytwarzaniu tych środków i kwalifikacje, od których zależało wynagrodzenie za pracę uwzględniane w formule wymiaru emerytury).

Składka ujmowana jest w przepisach jako część wynagrodzenia za pracę, co czyni ubezpieczenie społeczne ubezpieczeniem na (częściowy) koszt ubezpieczonego. Takie rozwiązanie jest w pewnej niezgodzie z art. 67 Konstytucji RP, z którego wynika, że to państwo ma obowiązek utworzyć fundusz, a nie tylko nakazać uczynić to obywatelom.

Tę niezgodność można byłoby jednak uznać za pozorną, a konstrukcję za bardziej techniczną, ułatwiającą praktykę, niż merytoryczną zmieniającą założenia działania ubezpieczeń społecznych wynikające z art. 67 Konstytucji RP, gdyby nie dopuszczenie dziedziczenia tzw. kapitałowej części składki.

Wprowadzenie dziedziczenia środków ze składki kierowanej do OFE miało zachęcić do przystępowania do OFE osoby urodzone w latach 1949–1968. Osoby urodzone po 1968 r. mają już taki obowiązek. Sprowadza się on obecnie do obowiązkowego podzielenia składki emerytalnej na dwie części, z których część zwana kapitałową podlega dziedziczeniu.

Konstrukcja dziedziczenia składki emerytalnej jest jednak absolutnie nie do zaakceptowania na gruncie art. 67 Konstytucji RP.

Ujmowanie składki jako części wynagrodzenia za pracę prowadzi do sytuacji, w której nieodprowadzanie składki w przypadku błędu co do podlegania obowiązkowi ubezpieczenia oznacza dla tej osoby wypłacenie wynagrodzenia powiększonego o tę „nieodprowadzoną składkę”, a po stwierdzeniu obowiązku ubezpieczenia – konieczność spłacenia wielotysięcznego długu wobec ZUS (*vide* petycja do Prezesa TVP o pokrycie 68-tysięcznego + odsetki długu wobec ZUS jednej z pracownic, której zasądzone prawnomocnie tę spłatę z tytułu nieodprowadzanych przez pracodawcę od jej wynagrodzenia składek).

Przy regulacji uwzględniającej, że składka nie jest częścią wynagrodzenia za pracę obowiązkowo przekazywaną na ubezpieczenie społeczne, a tym samym zwolnienie z obowiązku ubezpieczenia nie może powodować zwiększenia wynagrodzenia o tę niepotrąconą z wynagrodzenia składkę, problem ten nie powstałby.

Nieco inaczej działa system zaopatrzenia społecznego. Tu ochrona sytuacji, o których mowa w art. 67 Konstytucji RP, jest finansowana bezpośrednio z budżetu państwa (z podatków). Z tego względu nie ma potrzeby oznaczania udziału osób objętych systemem w wypracowaniu środków przeznaczonych na ten cel i tym samym nie różnicuje się udzielanych świadczeń według wkładu w wytworzenie środków przeznaczonych na ochronę, ale przyznaje się je z reguły w wysokości jednakowej dla wszystkich (np. emerytura obywatelska). Nie ma jednak przeszkód teoretycznych do różnicowania wysokości świadczeń (tak w odniesieniu do funkcjonariuszy służb mundurowych i zawodowych wojskowych, których emerytury wypłacane z budżetu stanowią określony procent otrzymywanego uposażenia).

Trzecią metodą realizacji konstytucyjnego obowiązku zabezpieczenia społecznego obywateli jest pomoc społeczna udzielana z budżetu państwa. Metodą tą chronieni są obywatele, którzy znajdują się w trudnej sytuacji życiowej i nie mają własnych środków do życia albo są one rażąco niewystarczające. Polskie ustawy realizujące ochronę obywateli tą techniką nie przewidują prawa do emerytury.

W komentarzu omówiono przepisy ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych regulujące prawo do emerytury po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego i do emerytury górniczej oraz do wygaszanego już prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym.

Omówione też zostały przepisy ustawy o emeryturach kapitałowych, która określa zasady nabywania prawa do okresowej emerytury kapitałowej, będącej drugą częścią emerytury powszechnej. Okresowa emerytura kapitałowa pochodzi z tzw. kapitałowej części składki emerytalnej, przekazywanej pierwotnie do OFE, a obecnie na tzw. subkonto prowadzone przez ZUS, i przysługuje od osiągnięcia wieku emerytalnego kobiet (60 lat) do osiągnięcia wieku emerytalnego mężczyzn (65 lat).

Komentarz uwzględnia również emeryturę nauczycielską przysługującą na podstawie art. 88 Karty Nauczyciela, która jest emeryturą niezależną od wieku, ale jedynie od bardziej rygorystycznie ocenianego stażu. Nauczyciel, który nie spełni tych warunków, może po spełnieniu warunku wieku emerytalnego przejść na emeryturę powszechną.

W związku z wygaszaniem niektórych rodzajów emerytury omówiona została także – wypłacana z innego funduszu niż Fundusz Ubezpieczeń Społecznych – emerytura pomostowa.

W komentarzu zostały też omówione emerytury przysługujące z ubezpieczenia społecznego rolników oraz emerytury tzw. mundurowe przysługujące z systemu zaopatrzenia społecznego, tj. emerytury dla żołnierzy zawodowych oraz funkcjonariuszy Policji i pozostałych służb podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W odniesieniu do tych wszystkich świadczeń autorka skomentowała przepisy dotyczące warunków nabywania prawa do emerytury oraz zasady realizacji nabytego prawa dotyczące m.in. zbiegu prawa do świadczeń, łączenia z wynagrodzeniem za pracę itp.

Biorąc pod uwagę, że przepisy są aktem woli ustawodawcy, a wykładnia ma sprawić, żeby były także aktem rozumu, autorka wyjaśnia przyjęte przez ustawodawcę konstrukcje i rozwiązania prawne, doszukując się ich *ratio legis*, jakkolwiek w odniesieniu do niektórych rozwiązań było to dość skomplikowane zadanie, choćby ze względu na częste zmiany przepisów – nie zawsze zsynchronizowane z już istniejącymi rozwiązaniami.

Komentarz przeznaczony jest dla szerokiego kręgu odbiorców – od osób, które zawodowo zajmują się tą trudną dziedziną prawa, po osoby zainteresowane własnym prawem do emerytury, którym zrozumienie przyjętych konstrukcji prawnych ułatwi przystępny sposób ich omówienia.

Wprowadzenie

W wyniku przeprowadzonej w 1998 r. reformy systemu emerytalnego dokonano podziału ubezpieczonych na dwie grupy nabywające prawo do emerytury na różnych zasadach, zwanych umownie „prawem do emerytury na dotychczasowych zasadach” i „prawem do emerytury z filarów I i II”.

Prawo do emerytury „na dotychczasowych zasadach” nabywały osoby urodzone przed 1.01.1949 r. Mogły je także nabywać osoby urodzone po 31.12.1948 r. Nabycie tego prawa było jednak w ich przypadku ograniczone koniecznością spełnienia warunków (staż i wiek) do 31.12.2008 r. Nauczyciele, którzy na podstawie art. 88 Karty Nauczyciela mogli przechodzić na emeryturę bez względu na wiek, do tej daty musieli spełnić warunek stażu.

Nabycie prawa do emerytury „na dotychczasowych zasadach” oznaczało wyliczenie emerytury według formuły uwzględniającej tzw. kwotę indywidualną (zależną od posiadanych okresów składkowych i nieskładkowych, a także zarobków ubezpieczonego) oraz kwotę stałą powiększającą emeryturę o 24% tzw. kwoty bazowej, czyli przeciętnego wynagrodzenia za pracę w poprzednim roku, pomniejszonego o potrącone od ubezpieczonych składki na ubezpieczenie społeczne.

Osoby urodzone po 31.12.1948 r., które nie spełniły warunków nabycia prawa do emerytury na dotychczasowych zasadach do 30.12.2008 r., nabywają po ukończeniu wieku emerytalnego 60 lat (kobiety) prawo do emerytury złożonej z dwóch części, tj. z emerytury wyliczonej ze środków pochodzących z części składki emerytalnej kierowanej na konto indywidualne i z okresowej emerytury kapitałowej wyliczonej z drugiej części składki kierowanej na subkonto.

Reforma zmieniała też formułę wymiaru emerytury, uzależniając wysokość świadczenia od sumy wpłaconych składek. Emerytura z I filaru zależała od sumy wpłaconych po 31 grudnia 1998 r. składek na konto indywidualne w ZUS i od tzw. kapitału początkowego obrazującego wkład do systemu przed reformą. Emerytura z II filaru wy-

liczana była od sumy tzw. jednostek rozrachunkowych, na jakie zamieniana była część składki emerytalnej kierowana do OFE.

Od 2011 r. składka kierowana do OFE została podzielona na część kierowaną na tzw. subkonto prowadzone przez ZUS i na część kierowaną nadal do OFE. Od 2014 r. kierowanie składki do OFE jest dobrowolne. Zmiana decyzji w tym względzie może następować co 4 lata. Przekazywanie części składki emerytalnej do OFE możliwe jest tylko do osiągnięcia wieku o 10 lat niższego od emerytalnego. Potem środki te przekazywane są stopniowo na subkonto.

Emerytura powszechna z tej części składki, która jest kierowana na konto indywidualne, jest wyliczana przez podzielenie sumy zgromadzonych na koncie składek i dopisanego kapitału początkowego (który obrazuje wkład do systemu przed reformą) przez liczbę określającą przeciętną długość życia dla osoby w wieku przejścia na emeryturę.

Emerytura powszechna z drugiej części składki (gromadzonej na subkoncie) to określona emerytura kapitałowa wypłacana od osiągnięcia wieku emerytalnego kobiet (60 lat) do osiągnięcia wieku emerytalnego mężczyzn (65 lat). Po osiągnięciu wieku 65 lat wszyscy ubezpieczeni mają emeryturę wyliczaną według tej samej formuły i składającą się tylko z jednej części.

Reforma nie pozostała bez wpływu na prawo do emerytury w systemie ubezpieczenia rolników, a także w systemie zaopatrzenia społecznego służb mundurowych.

Prawo do emerytury rolniczej jest różnicowane w zależności od daty urodzenia rolnika, co przekłada się na różnice w liczeniu stażu ubezpieczeniowego oraz na różne zasady zbiegu prawa do emerytury rolniczej z prawem do emerytury nabytym na podstawie ustawy emerytalnej.

Szczególne trudności interpretacyjne mogą sprawiać przepisy ustaw regulujących prawo do emerytury z systemu zaopatrzenia społecznego służb mundurowych. Ustawodawca różnicuje bowiem zasady uwzględniania w wysłudze okresów składkowych i nieskładkowych od daty wstąpienia do służby (przed lub po 1.01.1999 r.), a nie od daty urodzenia (przed 1949 r. albo po 1948 r.), którym to kryterium posługuje się ustawa emerytalna.

Przedstawiona w *Komentarzu* interpretacja przepisów została dokonana z uwzględnieniem teoretycznych założeń i konstrukcji prawnych ubezpieczenia społecznego oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego i nie zawsze jest zgodna ze stosowaną praktyką, także tą na korzyść ubezpieczonych. Krytykując dotychczasową praktykę, autorka wskazuje na przyczyny tego stanu rzeczy, do których należy zaliczyć przede wszystkim takie wady legislacji, jak: sprzeczność wewnętrzna przepisów, niejasność sformułowań, luki prawne, niezgodność z ogólnymi zasadami ubezpieczeń społecznych.

Należy jednak wyrazić nadzieję, że przedstawiony do dyspozycji czytelnika komentarz ułatwi zrozumienie dość skomplikowanych przepisów emerytalnych działających jeszcze przez pewien czas dwutorowo oraz że wskazana interpretacja będzie pomocna w stosowaniu tych przepisów nowego systemu emerytalnego, co do których nie ma jeszcze w pełni ukształtowanego orzecznictwa.

USTAWA

z 17.12.1998 r.

o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych

(Dz.U. z 2018 r. poz. 1270; zm. Dz.U. z 2018 r. poz. 2245; z 2019 r. poz. 39, 539, 730, 752)

(wyciąg)

DZIAŁ I

Przepisy ogólne

ROZDZIAŁ 1

Zakres podmiotowy i przedmiotowy ustawy

Art. 1. [Przedmiot regulacji]

1. Ustawa określa:

- 1) warunki nabywania prawa do świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń emerytalnego i rentowych;
- 2) zasady ustalania wysokości świadczeń;
- 3) zasady i tryb przyznawania oraz wypłaty świadczeń.

2–3. (*uchylone*)

4. Warunki nabywania prawa do świadczeń pieniężnych przysługujących z ubezpieczenia z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej oraz wysokość tych świadczeń określają odrębne przepisy.

Do ust. 1. Przepis ustala zakres przedmiotowy działania ustawy, ograniczając go do warunków nabywania prawa do świadczeń pieniężnych z tytułu zajścia ryzyka niezdolności do pracy (dawniej inwalidztwo) oraz ryzyka emerytalnego (kojarzonego z osiągnięciem wieku). Dotyczy zatem osób objętych obowiązkiem ubezpieczenia emerytalnego i rentowymi (zob. wyjaśnienia do art. 4). Nie dotyczy natomiast osób, które renty i emerytury otrzymują z tytułu podlegania systemowi zaopatrzenia społecznego, tj. żołnierzy zawodowych, funkcjonariuszy Policji oraz innych służb oraz sędziów i prokuratorów. Ustawa reguluje prawo do emerytury i rent z tytułu nie-

zdolności do pracy z tzw. ogólnego stanu zdrowia i z wypadków w drodze do pracy lub z pracy oraz prawo do rent rodzinnych w razie śmierci żywiciela tak kwalifikowanych.

Do ust. 4. Prawo do renty w razie niezdolności do pracy lub utraty żywiciela będących skutkiem wypadku przy pracy lub choroby zawodowej reguluje ustawa z 30.10.2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1376 ze zm.).

Wybrane orzecznictwo

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 21.06.2018 r., III AUa 2349/17 (LEX nr 2535354)

Przepisy regulujące system zabezpieczenia społecznego ze względu na swoją istotę i konstrukcję podlegają wykładni ścisłej. Nie powinno się więc stosować do nich wykładni celowościowej, funkcjonalnej lub aksjologicznej w opozycji do wykładni językowej, jeżeli ta ostatnia prowadzi do jednoznacznych rezultatów interpretacyjnych, a zatem nie można ich poddawać ani wykładni rozszerzającej, ani wężającej, modyfikującej wyczerpująco i kazuistycznie określone przez ustawodawcę uprawnienia do świadczeń.

Art. 2. [Zakres podmiotowy ustawy]

1. Świadczenia na warunkach i w wysokości określonych w ustawie przysługują:

- 1) ubezpieczonym – w przypadku spełnienia warunków do nabycia prawa do świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń emerytalnego i rentowych Funduszu Ubezpieczeń Społecznych;
- 2) członkom rodziny pozostałym po ubezpieczonym albo po osobie uprawnionej do świadczeń pieniężnych z ubezpieczeń emerytalnego i rentowych Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

2. Świadczenia na warunkach i w wysokości określonych w ustawie przysługują również żołnierzom zawodowym oraz funkcjonariuszom Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Straży Marszałkowskiej, Biura Ochrony Rządu, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej, jeżeli nie spełniają oni warunków do nabycia prawa lub utracili prawo do świadczeń określonych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym tych osób, oraz członkom rodzin pozostałym po tych osobach.

Do ust. 1. Przepis określa krąg podmiotów uprawnionych do świadczeń. Są to osoby ubezpieczone oraz członkowie ich rodzin. Pojęcie osoby ubezpieczonej ustawa precyzuje w art. 4 pkt 13 u.e.r. (zob. wyjaśnienia do tego przepisu). Przepis odnosi się też do członków rodziny pozostałych po ubezpieczonym albo po osobie uprawnionej do ren-

ty lub emerytury. Osobą uprawnioną jest osoba, która ma już ustalone prawo do danego świadczenia. Krąg członków rodziny „pozostałych po ubezpieczonym albo osobie uprawnionej do świadczeń” określa art. 67 u.e.r.

Zgodnie z tym przepisem krąg członków rodziny obejmuje:

- dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione,
- przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, z wyłączeniem dzieci przyjętych na wychowanie i utrzymanie w ramach rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka,
- małżonka (wdowę i wdowca),
- rodziców.

Za rodziców w rozumieniu ustawy uważa się także ojczyma i macochę oraz osoby przysposabiające.

Wymienieni członkowie rodziny będą uprawnieni do renty rodzinnej, jeżeli utracą żywiciela. Utrata żywiciela oznacza utratę osoby, na której utrzymaniu dany członek rodziny miał prawo pozostawać. Nie zawsze zatem śmierć rodzica lub małżonka oznacza utratę żywiciela. Po śmierci żywiciela obowiązek dostarczania środków utrzymania członkom rodziny przejmuje ZUS.

Sytuacja pozostawania wymienionych w art. 67 u.e.r. osób na utrzymaniu ubezpieczonego albo uprawnionego do świadczeń wskazują art. 68, 70 i 71 u.e.r. Potocznie nazywane są one warunkami nabycia prawa do renty rodzinnej, co jest o tyle słuszne, że tylko osoba mająca określone cechy (np. wiek) może pozostawać na utrzymaniu ubezpieczonego, czyli po jego śmierci stracić żywiciela. Warunki to natomiast okoliczności utrudniające dostęp do danego świadczenia osobom, które znalazły się w sytuacji chronionej (np. stały się niezdolne do pracy albo utraciły żywiciela). Inaczej mówiąc, warunki powodują, że nie każdy, kto znajdzie się w chronionej sytuacji (straci żywiciela), nabydzie prawo do świadczenia. W tym sensie warunkiem nabycia prawa do renty rodzinnej dla małżonka mającego prawo do pozostawania na utrzymaniu ubezpieczonego mógłby być np. czas pozostawania w związku małżeńskim. Nasze prawo nie stawia jednak małżonkowi, który utracił żywiciela, żadnych warunków (przeszkód) do nabycia prawa do renty rodzinnej. W odniesieniu natomiast do dzieci przyjętych na wychowanie i utrzymanie prawo do renty rodzinnej jest obwarowane warunkiem rocznego pozostawania na utrzymaniu i brakiem prawa do renty po własnych rodzicach (art. 69 u.e.r.).

Do ust. 2. Obok podmiotów wymienionych w ust. 1 grupą uprawnionych do świadczeń określonych w ustawie są żołnierze zawodowi oraz funkcjonariusze Policji i pozostałych wymienionych w ust. 2 służb, którzy nie spełnili warunków nabycia prawa do emerytury z systemu zaopatrzenia społecznego albo je utracili.

Inetta Jędrasik-Jankowska – profesor nauk prawnych; twórca Katedry Prawa Ubezpieczeń na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, którą kierowała w latach 2005–2016; do czerwca 2018 r. kierownik Podyplomowego Studium Prawa Ubezpieczeniowego na tym Wydziale; w latach 1986–2017 członek Biura Orzecznictwa, a później – Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego. W latach 2016–2018 – jako przewodnicząca działającego w ZUS Komitetu ds. interpretacji, stanowisk i wyjaśnień – zajmowała się problemami stosowania prawa ubezpieczeń społecznych. Autorka wielu książek oraz artykułów, a także ekspertyz dla Sejmu, Senatu, Prezydenta RP, Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego rozwiązujących problemy pojawiające się przy stanowieniu i interpretacji skomplikowanych przepisów tej dziedziny prawa.

W komentarzu zostały omówione zasady nabycia i realizacji prawa do emerytury zagwarantowanego obywatelom przez art. 67 Konstytucji RP z 1997 r. W ujęciu Konstytucji to państwo ubezpiecza obywateli, tworząc specjalne fundusze z określonej części dochodu narodowego – Fundusz Ubezpieczeń Społecznych i Fundusz Składowy Ubezpieczenia Społecznego Rolników.

Autorka analizuje wszystkie rodzaje emerytury powszechnej zależnej od wieku, daty urodzenia i wykonywanego zawodu oraz emerytury dla rolników i służb mundurowych. Przedstawia również zasady nabywania prawa do:

- okresowej emerytury kapitałowej będącej drugą częścią emerytury powszechnej,
- emerytury pomostowej – w związku z wygaszaniem niektórych rodzajów emerytury – wypłacanej z innego funduszu niż Fundusz Ubezpieczeń Społecznych.

W odniesieniu do poszczególnych rodzajów emerytury autorka omawia przepisy regulujące warunki nabywania prawa do emerytury i ustalania jej wysokości. Przybliży zasady realizacji nabytego prawa dotyczące m.in. zbiegu prawa do świadczeń, łączenia ich z wynagrodzeniem za pracę, pobrania świadczenia nienależnego.

Publikacja jest przeznaczona dla szerokiego kręgu odbiorców, począwszy od osób, które zawodowo zajmują się tą trudną dziedziną prawa – sędziów, adwokatów, radców prawnych, aż po osoby zainteresowane własnym prawem do emerytury, którym zrozumienie przyjętych konstrukcji prawnych ułatwi przystępny sposób ich omówienia przez autorkę.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLWUER.PL
WWW.PROFINFO.PL

